

De culturele ruimtes van de toekomst

Bestaat er nog wildgroei in de Nederlandse kunst? Zijn er nog verlaten schoolgebouwen en bioscopen die door kunstenaars op eigen voorwaarden in gebruik worden genomen, zonder meteen door markt en overheid te worden ingepolderd? Zijn de klassieke schouwburgen en musea in staat zichzelf om te vormen tot flexibele, losjes georganiseerde omgevingen voor nieuwe kunst? Wat zijn, kortom, de culturele ruimtes van de toekomst?

In de gesubsidieerde kunstwereld hoef je eigenlijk niet te zoeken. Cultuurbeleid zoekt naar overzicht en voorspelbaarheid. Het schept mainstream en steriliseert. De cultuurnotatiesysteem probeert kunst te ordenen, in een steeds

verdergaande categorisering, net zo lang tot alle afwijkingen en uitzonderingen ook binnen het schema passen.

Deze week publiceerde de Raad van Cultuur zijn advies over een nieuwe subsidiesystematiek voor de vierjaarlijkse Cultuurnota. Maar het lijkt een illusie dat zo'n systeem, verbeterd of niet, iets verandert.

De overheid stuurt, en dringt zijn taal op aan de kunst, in plaats van andersom. Het is de taal van overzicht en voorspelbaarheid, van rendement en efficiency.

In die taal klinkt altijd de ideologie van de markt door. Overheid en markt overlappen steeds vaker, in ideeën en praktijk. En kunst

wordt een synoniem voor prestige. Welvarende gemeentes verschaffen hun rijkdom een symbool door elk een eigen schouwburg-annex-conferentiecentrum te bouwen. Ze verwachten dat de kunst zich gaat nestelen in winkel-woon-recreatieparadijzen zoals die nu in Nieuwegein, Breda, Almere en Groningen worden ontworpen.

De misvatting dat kunst een bedrijfstak is als alle andere maakt opgang. Mannen en vrouwen aan de top hoeven geen inhoudelijk kennis te hebben, zo lang ze hun zaakjes maar goed regelen. Wie zich tegen die opvatting verzet, krijgt al snel het fatale woord 'elitair' te horen.

De enige die zich niet noodzakelijk iets aan-

trekt van cultuurnota's en recreatieparadijzen is de kunstenaar zelf. Hij is de onvoorspelbare factor. Zijn beste ideeën ontstaan niet binnen de planning van het cultuurbedrijf, maar in de onbewaakte ogenblikken.

Het gaat er om spannen, de komende jaren. Gaat het aantreden van 'kunstmanagers' in schouwburgen en musea tot een ontgoocheling leiden, als blijkt dat bezoekers noch kunstenaars gehoorzamen aan organisatie-modellen? Nemen de persoonlijkheden het weer over van de schema's?

Volgt er een eerherstel voor de authentieke stem, de oorspronkelijke, onaangepaste stem van de kunstenaar zelf, binnen dynamische,

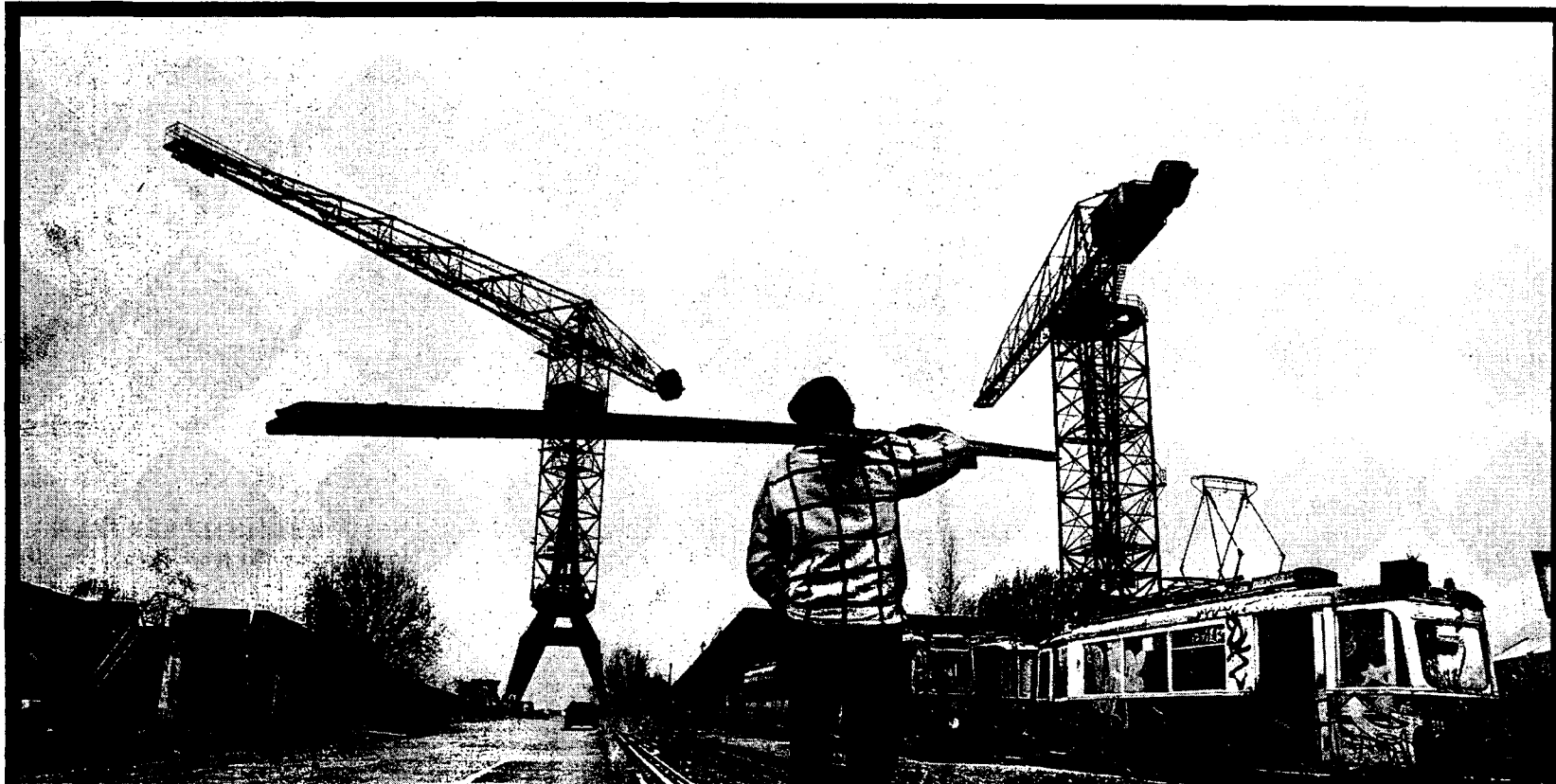
wisselende netwerken van kunstenaars, producenten, programmeurs en publiek?

Een paar voorbeelden dienen zich al aan. In de geest van de hedendaagse, altijd grensoverschrijdende kunst, die zich weinig aantrekt van muren tussen disciplines en waardenstelsels, zijn er her en der mensen bezig nieuwe ruimtes in te richten en oude bolwerken om te bouwen. Deel 1 van een zoektocht naar de culturele ruimtes van de toekomst.

Chris Keulemans
Dragan Klaić

Dragan Klaić is directeur van het Theater Instituut Nederland.

Een strandpaviljoen van strobalen

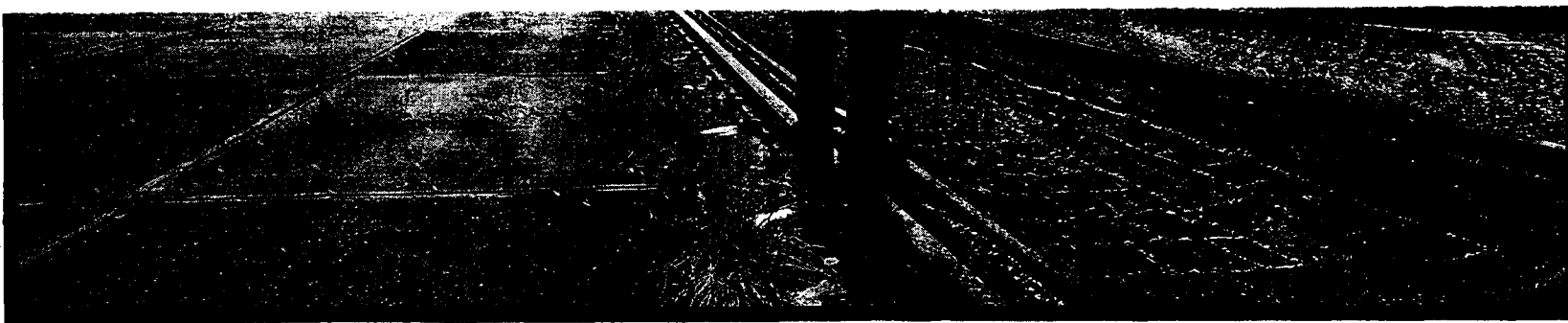

FOTO JOOST VAN DEN BROEK

Kraken heeft geen zin. 'Er is niks meer.' Amsterdam heeft een trauma overgehouden aan de ontruiming van een reeks pakhuizen en silo's in de haven, die de subcultuur de stad uitjoeg. In Kinetisch Noord, op het oude terrein van de vroegere NDSM-scheepswerf, werken beide partijen, overheid en kunstenaars, aan iets nieuws. Met film- en theaterzalen, ateliers, ertussendoor skaters en dansers, een thuisbasis voor de Dogtroep en exposities langs het water.

door Chris Keulemans

Broedplaats van de subcultuur 'zonder apparaat dat regels stelt'

Exposities langs het water, aan de voet van de zware stalen kraan. Een strandpaviljoen van strobalen.

Bart Sabel van het Silo Theater wil er straks wonen en werken. Om het woord 'broedplaatsenbeleid' moet hij een beetje lachen. 'Het is een contradictie. Idealen en geld gaan nooit samen.' Maar voor de tent en de werkplaats van het Silo Theater, waarin dromerige en uitbundige constructies de hoofdrol spelen, wordt Kinetisch Noord een goed onderkomen. 'Iets nieuws kraken heeft geen zin. Er is niks meer. Nu willen we iets dat blijft. En daar willen we best voor betalen, als het maar een plek is die je samen maakt, zonder apparaat dat de regels stelt.'

Wordt dit de laatste vestigingsplaats voor de generatie kunstenaars uit de subcultuur die al vijftien jaar van pand tot pand door Amsterdam zwerven?

'Het zou jammer zijn als het daarbij bleef. Het moet een hybride plek worden. Een mix van houtkachels en digitale mensen die we weglokken uit hun steriele kantoren met stofvrije computers', zegt Marleen Stikker, de voorzitter van het beoogde stichtingsbestuur. Zij heeft haar sporen verdiend in Amsterdam bij projecten als het WG-terrein, De Digitale Stad en meest recent de Maatschappij voor Oude en Nieuwe Media in de Waag.

Eva de Klerk weet al dat ze een nieuw soort organisatie moet verzinnen. Op haar leeslijstje staan titels als *Organizing Genius: the Secrets of Creative Collaboration en Disorganization, the Handbook of Creative Organizational Change*. Nu gaat het erom de plannen in praktijk te brengen.

Bij stadsdeel Noord is Fred Stammeshaas aangetrokken als extern project-

leider, 'om de zaak financieel en juridisch op de rails te zetten'. Kinetisch Noord moet de culturele trekpleister worden van een oud havengebied vol nieuwe woningen en bedrijven. Een nog dichtere bebouwing dan het KNSM-eiland, zegt het bestemmingsplan. 'De CV/BV Durf moet het hele gebied gaan ontwikkelen', zegt Stammeshaas. 'Dat is een initiatief van het stadsdeel met een scala aan private organisaties.' Kinetisch Noord is daar nog wat huiverig voor, bang dat ze onderge-sneeuwd raken onder de commerciële belangen. Nu is die combinatie van zelfwerkzaamheid en autonomie nog hun kracht, maar volgens Stammeshaas zullen ze moeten professionaliseren. 'Neem het strandpaviljoen. Daar moet ik straks niet alleen een stampot voor vijf gulden krijgen. Ik moet er ook kunnen dineren met mijn zakenrelaties. Het midden tussen een gaarkeuken en een vijfsterren-restaurant, dat is het ideaalbeeld.'

Iedereen koestert zijn eigen verwachtingen. Maatschappelijk, cultureel en economisch rendement strijden om de voorrang. 'De overheid zou zo'n terrein gewoon, bam, uit de markt moeten halen', vindt initiatiefneemster De Klerk. 'Het wordt geven en nemen', zegt projectleider Stammeshaas.

'Als de gemeente te ver gaat in zijn bemoeizucht, laat Eva het hele plan rustig vallen', gelooft theatermaker Bart Sabel. 'Dat hele broedplaatsenbeleid moet zich eerst maar eens bewijzen.'

Marleen Stikker, voorzitter van het stichtingsbestuur, vindt de plotselinge vrijplaatsenleide van de gemeente iets te pragmatisch. 'Natuurlijk stellen ze voorwaarden bij dat geld. Het gaat tenslotte om publieke middelen. Maar ze komen nu binnen met het klassieke instrumentarium van de projectontwikkelaar. Het gesprek over de consequen-

ties van de autonomie die zo'n vrijplaats kenmerkt, moet nog op gang komen. Nu worden de kunstenaars nog als kwartiermaker gezien die het gebied aantrekkelijk moeten maken, zodat het straks economisch rendabel is. Maar wat gebeurt er met ze als het huurcontract over tien jaar afloopt? Met welke maatstaven meet je dan of de plek een succes is geworden?'

Die strijd komt later, zegt Jurgen Hoogendoorn, beleidsmedewerker Stedelijke Woningdienst Amsterdam en lid van de projectgroep Broedplaats. 'Voorlopig krijgt Kinetisch Noord alle tijd en ruimte om zich te bewijzen. De gemeente faciliteert alleen maar, om te voorkomen dat de vastgoed-druk ze verjaagt.' En als de kunstenaars straks toch weer verder trekken, 'dan is dat de paradox van de avant-garde. Die ontdekt telkens nieuw terrein, maar vestigt zich nooit blijvend.' Voorlopig ziet hij in Kinetisch Noord een model voor de stedelijke vernieuwing van de toekomst. De lichte en flexibele bouwtechnieken, de zelfwerkzaamheid van de bewoners, de vloeiende overgang van openbaar naar privé, de samenwerking tussen alle betrokkenen - het is nog nooit op deze schaal vertoond. Daar ligt de sleutel voor het slagen.

De havenwind waait koud over het roestige spoorbaantje en de woekerende struiken. De scheepskraan steekt roerloos de lucht in. 'Het liefst', verzoekt Bart Sabel, 'zouden we de werkplaats van het Silotheater in die kraan willen bouwen. Intuïtief is dat de plek waar ons werk thuishoort. Maar die kraan is gezichtsbepalend. Het stadsdeel zal er wel niet aan willen.'

Fred Stammeshaas, projectleider, aarzelt geen moment. 'Een theaterwerkplaats in de scheepskraan? Daar valt over te praten. Daar valt zeker over te praten.'

'EEN NIEUWE stad', zegt de initiatiefneemster. 'De avant-garde die voor de troepen uittrekt', zegt de schrijver van de gemeentelijke startnotitie.

'Grote publieksruimtes waar je ook nog eens iets vies mag maken zijn er in Amsterdam niet meer', zegt de voorzitter.

'Een fraai voorbeeld van publiek-private samenwerking', zegt de projectleider.

'Een soort Eurodisney', zegt de theatermaker, 'het nabouwen van iets wat ergens anders al bestond en daar heel goed werkte.'

De ontruiming van de Kalenderpanden, de Graansilo's en Vrieshuis Amerika hebben Amsterdam een trauma bezorgd waarvan de volle omvang nog moet blijken. Er werd in die kolossale oude handelspannen geskate, brood gebakken, theater gemaakt, onderhandeld met ambtenaren, gewebcast, onderdak geboden aan Italiaanse backpackers, gedanst zonder horecavergeving - en toen kwam de politiek. Niemand is trots op de afloop, behalve misschien de eigenaars van de nieuwe appartementen die nu vanuit de Silo genieten van hun ruime uitzicht over het IJ.

Kinetisch Noord moet het trauma helen. Eind 1999 schreef stadsdeel Amsterdam-Noord een prijsvraag uit: welke cultureel ondernemer heeft het beste plan voor het voormalige NDSM-terrein? Sinds ze daar ophielden grote schepen te bouwen, twintig jaar geleden, ligt er negentigduizend vierkante meter industrieel erfgoed braak. Twee reusachtige scheepskranen torenen werkloos uit boven de onmetelijke loodsen en de langzaam in het water glijdende hellingbanen.

Vijf leden van het Gilde van Werkgebouwen, een vereniging van gekraakte panden aan het IJ, verzonden 'een multidisciplinaire cultuurwerf'. Ze noemden het Kinetisch Noord en wonnen de prijsvraag. De gemeente zegde vijftien miljoen gulden toe, uit de 65 miljoen broedplaatsengeld dat er tot 2005 is gereserveerd onder het motto 'Geen cultuur zonder subcultuur'. En als over een jaar met dit geld het dak, de lichtstraten, het riool, de elektra en de afvaldepots zijn opgeknapt, mogen de kunstenaars de loodsen voor tien jaar huren.

Het visioen is prachtig. De droom die elke stad nodig heeft. Een domein voor 'kunstenaars, ambachtslieden en kleine ondernemers die door het verdwijnen van panden elders in de stad nieuwe ruimte nodig hebben'. Eva de Klerk, een van de initiatiefnemers, wil hier de stad opnieuw uitvinden. 'Wij gaan hier laten zien dat je nog altijd zelf invloed kan uitoefenen op je omgeving. De bewoners worden elkaars opdrachtgever en afnemer. Er ontstaat een eigen economie, met ruimte voor mensen die zich niet aanpassen aan opgelegde regels.'

De website - www.ndsm.nl - beschrijft een zomeravond in de nabije toekomst. Na de oversteek vanaf het Centraal Station geven twee gigantische blauwe deuren toegang tot een loods zo hoog en diep dat je het einde ervan niet kan zien. 'Skaters scheren langs een glazen wand als piranha's in een aquarium.' Film- en theaterzalen, publiek dat op verschillende hoogtes in- en uitloopt, ongelijksoortige ateliers met houten deuren en staalplaten. 'Een dansgroep beweegt zich acrobatisch door de hoge ruimte aan trapezes, ze vallen in netten en lopen er als struisvogels weer uit.' Onder de grote hellingbaan de thuisbasis van de Dogtroep.